JULIANE KOKOTT
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2010. szeptember 30.[1]

## I – Bevezetés

1. Összeegyeztethető-e az uniós joggal a magán biztosítási szerződések kialakítása során a biztosított nemének a kockázati tényezőként való figyelembe vétele? Ez áll annak a kérdésnek a középpontjában, amelyet a Bíróságnak a jelen előzetes döntéshozatali eljárás keretében mérlegelnie kell. Ennek keretében a Bíróságnak először kell foglalkoznia a 2004/113/EK irányelvben[2] – az utóbbi időben teljes mértékben vitatott, úgynevezett „hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre vonatkozó irányelvek"[3] egyikében – foglalt anyagi jogi rendelkezésekkel.

2. A 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a biztosítási díjak és juttatások tekintetében megengedjék a nemi hovatartozáson alapuló különbségeket, ha az adott nemhez tartozás bizonyos kockázati tényezőt jelent, és ez vonatkozó és pontos biztosításmatematikai és statisztikai adatokkal alátámasztható. Számos tagállam élt az e kivétel körébe tartozó biztosítási típusok közül egy vagy több alkalmazásának a lehetőségével.

3. A belga Cour constitutionnelle most mégis felteszi azt a kérdést, hogy az említett irányelv e rendelkezése összeegyeztethető-e a jogszabályi hierarchiában elsőbbséget élvező uniós joggal, pontosabban az alapjogi szinten rögzített, a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó tilalommal. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem hátterében az Association Belge des Consommateurs Test-Achats elnevezésű fogyasztói egyesület (a továbbiakban: Test-Achats), valamint két magánszemély által a 2004/113 irányelvet átültető belga törvény ellen benyújtott megsemmisítés iránti kereset áll.

1 – Eredeti nyelv: német.

2 – A nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról szóló, 2004. december 13-i 2004/113/EK tanácsi irányelvnek (HL L 373., 37. o.; a továbbiakban: 2004/113 irányelv).

3 – A hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre vonatkozó irányelvek közé tartozik továbbá a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelv (HL L 180., 22. o.; magyar nyelvű különkiadás 20. fejezet, 1. kötet, 23. o.), a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 2-i 2000/78/EK irányelv (HL L 303, 16. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 4. kötet, 79. o.), és a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról szóló, 2006. július 5-i 2006/54/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 204., 23. o.).

## II – Jogi háttér

A – *Az uniós jog*

4. A jelen ügy uniós jogi hátterét az uniós jogi szinten alkalmazandó alapjogok határozzák meg, amelyekre az Európai unióról szóló szerződés 6. cikke hivatkozik. Ezek a különösen az Európai Unió Alapjogi Chartájában[4] kifejeződésre jutó alapjogok képezik a 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének érvényességére irányuló vizsgálat mércéjét.

Az Európai Unióról szóló szerződés

5. A Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jei hatályba lépéséig az Európai Unióról szóló szerződésnek az Amszterdami Szerződéssel módosított változata a következő 6. cikket (a továbbiakban: EU 6. cikk) tartalmazta:

„(1) Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.

(2) Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból erednek.

[…]”

6. Az Európai Unióról szóló szerződésnek a Lisszaboni Szerződéssel bevezetett változatában a 6. cikk (a továbbiakban: EUSZ 6. cikk) releváns része a következőképpen rendelkezik:

„(1) Az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának 2000. december 7-i, Strasbourgban 2007. december 12-én kiigazított szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések.

[…]

(3) Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.”

4 – Az Európai Unió alapjogi Chartáját először Nizzában, 2000. december 7-én (HL 2000 C 364., 1. o.), majd egy további alkalommal Strasbourgban, 2007. december 12-én (HL 2007, C 303, 1. o., és HL. 2010 C 83, 389. o.) hirdették ki ünnepélyesen..

Az Alapjogi Charta

7. Az Alapjogi Charta a III. részében az egyenlőségre vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. A Chartának „A törvény előtti egyenlőség" címet viselő 20. cikke a következőket állapítja meg:

„A törvény előtt mindenki egyenlő."

8. A Charta 21. cikkének (1) bekezdése írja elő a megkülönböztetés tilalmát, amelynek megfogalmazása a következő:

„Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékosság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés."

9. Ezenfelül a Charta 23. cikkének (1) bekezdése „A nők és férfiak közötti egyenlőség" cím alatt a következőket írja elő:

„A nők és férfiak közötti egyenlőséget minden területen, így a foglalkoztatás, a munkavégzés és a díjazás területén is biztosítani kell."

A 2004/113 irányelv

10. A 2004/113 irányelv az EK 13. cikk (1) bekezdésén (jelenleg EUMSZ 19. cikkének (1) bekezdése) alapul. A célját annak 1. cikke határozza meg:

„Ezen irányelv célja az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében megnyilvánuló, a nemi hovatartozáson alapuló megkülönböztetés elleni küzdelem keretrendszerének kialakítása a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének tagállamokbeli végrehajtása érdekében."

11. A nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmódnak a 2004/113 irányelv értelmében vett elvét az irányelv 4. cikkének (1) bekezdése tartalmazza:

„Ezen irányelv alkalmazásában a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elve azt jelenti, hogy:

a) nincs nemi hovatartozáson alapuló közvetlen megkülönböztetés, beleértve a nők terhesség és anyaság miatti kevésbé kedvező bánásmódban történő részesítését;

b) nincs nemi hovatartozáson alapuló közvetett megkülönböztetés.”

12. A 2004/113 irányelv 5. cikke „Biztosításmatematikai tényezők” cím alatt a következőképpen rendelkezik:

„(1) A tagállamok biztosítják, hogy legkésőbb 2007. december 21. után kötött valamennyi új szerződésben a biztosítási, illetve azzal kapcsolatos pénzügyi szolgáltatások alkalmazásakor a biztosítási díjak és juttatások számításában a nemi hovatartozás tényezőként történő számbavétele az egyének biztosítási díjaiban és juttatásaiban nem eredményez különbséget.

(2) Az (1) bekezdéstől eltérve [helyesen: az (1) bekezdés sérelme nélkül] a tagállamok 2007. december 21. előtt dönthetnek úgy, hogy megengednek arányos különbségeket az egyének biztosítási díjaiban és juttatásaiban, ha a vonatkozó és pontos biztosításmatematikai és statisztikai adatok alapján a nemi hovatartozás alkalmazása a kockázatelemzésben meghatározó tényező. Az érintett tagállamok gondoskodnak arról, hogy a nemi hovatartozás döntő biztosításmatematikai tényezőként történő alkalmazására vonatkozó pontos adatokat összeállítsák, közzétegyék és rendszeresen frissítsék, és erről a Bizottságot tájékoztatják. Ezek a tagállamok 2007. december 21. után öt évvel, a 16. cikkben említett bizottsági jelentést figyelembe véve, döntésüket áttekintő értékelésnek vetik alá, és ennek eredményét megküldik a Bizottságnak.

(3) A terhességgel és anyasággal kapcsolatos költségek semmiképp nem eredményezhetnek az egyének biztosítási díjaiban és juttatásaiban különbözőségeket.

A tagállamok a jelen bekezdésnek történő megfeleléshez szükséges intézkedések végrehajtását legfeljebb 2007. december 21-től számított két évig halaszthatják. Ebben az esetben az érintett tagállamok haladéktalanul értesítik a Bizottságot.”

13. Kiegészítésképpen utalni kell a 2004/113 irányelv preambulumára, amelynek (1), (4), (18) és (19) preambulumbekezdése a következőképpen fogalmaz:

„(1) Az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkével összhangban az Európai Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban, továbbá az Európai Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat úgy, ahogyan azokat az emberi jogok és [az] alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, illetve ahogyan

azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból erednek.

[…]

(4) A nők és férfiak közötti egyenlőség az Európai Unió egyik alapelve. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. és 23. cikke értelmében tilos a nemi hovatartozáson alapuló megkülönböztetés, és a nők és férfiak közötti egyenlőség minden téren biztosítandó.

[…]

(18) A nemekre vonatkozó biztosításmatematikai tényezők használata széles körben elterjedt a biztosítás és a kapcsolódó pénzügyi szolgáltatások terén. A nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód biztosítása érdekében, a nemnek mint biztosításmatematikai tényezőnek a használata nem eredményezhet különbségeket az egyének biztosítási díjaiban és juttatásaiban. A piac hirtelen alkalmazkodását elkerülendő, ez a szabály kizárólag az ezen irányelv nemzeti jogba való átültetésének időpontját követően megkötött új szerződések tekintetében alkalmazandó.

(19) A nemek között előfordulhatnak bizonyos eltérések a kockázati csoportokat illetően. Egyes esetekben a nemi hovatartozás csak az egyik, de nem feltétlenül az egyedüli meghatározó tényező a biztosítandó kockázatok értékelésekor. Az ilyen típusú kockázatok biztosítására vonatkozó szerződések esetére a tagállamok határozhatnak úgy, hogy mentességet engedélyeznek az unisex biztosítási díjak és juttatások szabálya alól, amennyiben biztosítani tudják, hogy a kalkulációk alapjául szolgáló biztosításmatematikai és statisztikai adatok megbízhatóak, rendszeresen frissítettek és a nyilvánosság számára hozzáférhetőek. Mentesség kizárólag abban az esetben engedélyezhető, ha a nemzeti jogszabály még nem alkalmazta az unisex szabályt. Öt évvel az ezen irányelv nemzeti jogba való átültetését követően a tagállamok újra megvizsgálják ezeknek a mentességeknek az indokoltságát, a legfrissebb biztosításmatematikai és statisztikai adatoknak, valamint ezen irányelv nemzeti jogba való átültetése után három évvel készített bizottsági jelentésnek a figyelembevételével."

B – *A nemzeti jog*

14. A belga jog területén a 2007. december 21-i törvény[5] releváns, amely a 2004/113 irányelv átültetését célozza[6]. E törvény egy

5 – A biztosítások terén a férfiak és nők közötti, a nemi hovatartozás alapján történő hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló, 2007. május 10-i törvény módosításáról szóló törvény (*Moniteur belge* 373. szám, 2007. december 31., 66175. o.).

6 – Ez a célkitűzés a 2007. december 21-i törvény 2. §-ából következik.

csupán néhány hónappal korábban elfogadott törvényi rendelkezést – pontosabban a férfiak és nők közötti, a nemi hovatartozás alapján történő hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló 2007. május 10-i törvény[7] 10. cikkét – módosította 2007. december 20-i hatállyal, a következő új szöveggel[8]:

„10. cikk 1.§ A 8. cikktől eltérve a nemi hovatartozás alapján arányos, közvetlen különbségtétel alkalmazható a biztosítási díjak és juttatások meghatározása során, ha a releváns és pontos biztosításmatematikai és statisztikai adatok alapján a nem a kockázatelemzésben meghatározó tényező.

Ez az eltérés kizárólag a szárazföldi biztosítási szerződésekről szóló 1992. június 25-i törvény 97. cikke szerinti életbiztosítási szerződések esetében alkalmazható.

2.§ 2007. december 1-jétől a terhességgel és anyasággal kapcsolatos költségek semmiképp nem eredményezhetnek az egyének biztosítási díjaiban és juttatásaiban különbözőségeket.

7 – *Moniteur belge* 159. szám, 2007. május 30., 29031. o.

8 – A módosítást a 2007. december 21-i törvény 3. cikke vezeti be; a hatályba lépés időpontja a törvény 5. cikkéből következik.

3. § A Kommission für das Bank-, Finanz- und Versicherungswesen [Bank-, Pénz- és Biztosításügyi Bizottság] összegyűjti az 1. §-ban említett biztosításmatematikai és statisztikai adatokat, és biztosítja azok legkésőbb 2008. június 20-áig történő közzétételét, majd ezt követően a frissített adatok kétévente történő közzétételét, valamint azokat az internetes oldalán is közzéteszi. Ezen adatokat kétévente frissíteni kell.

A Kommission für das Bank-, Finanz- und Versicherungswesen jogosult az e célból szükséges adatok bekérésére az érintett intézményektől, vállalkozásoktól vagy személyektől. Pontosan meghatározza, hogy mely adatokat, milyen módon és milyen formában kell közölni.

4. § A Kommission für das Bank-, Finanz- und Versicherungswesen legkésőbb 2009. december 21-ig benyújtja az Európai Bizottságnak a jelen cikk alapján rendelkezésére álló adatokat. Ezen adatokat minden frissítés alkalmával továbbítja az Európai Bizottságnak.

5.§ A Chambres législatives [Jogalkotó Kamarák] 2011. március 20-ig értékelik e cikk alkalmazását a 3. és 4. §-ban említett adatok, az Európai Bizottságnak a 2004/113/EK irányelv 16. cikke szerinti jelentése, valamint az Európai Unió más tagállamaiban tapasztalt helyzet alapján.

Ez az értékelés a Chambres législatives részére az értékelő bizottság által két éven belül benyújtandó jelentés alapján történik.

A Conseil des ministres által megtárgyalt rendeletben a király meghatározza az értékelő bizottság összetételére és kinevezésére, a jelentés tartalmára és formájára vonatkozó részletes szabályokat.

A bizottság jelentést készít többek között e cikk piaci helyzetre gyakorolt hatásairól, és megvizsgálja a nemi hovatartozáson kívüli többi szegmentációs szempontot.

6.§ E rendelkezés nem alkalmazható a kiegészítő szociális biztonsági rendszerek keretében kötött szerződésekre. E szerződésekre kizárólag a 12. cikk irányadó."

15. Ezenfelül a 2007. december 21-i törvény 4. cikke a következő rendelkezést tartalmazza:

„Mindaddig, amíg a Kommission für das Bank-, Finanz- und Versicherungswesen közzé nem teszi a férfiak és nők közötti hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló 2007. május 10-i törvény [a jelen törvény által felváltott] 10. cikke 3. §-ában szereplő releváns és pontos biztosításmatematikai és statisztikai adatokat, a biztosítási díjak és juttatások terén megengedett a nem alapján történő közvetlen különbségtétel, feltéve, hogy azt valamely jogszerű cél objektíve indokolja, és e cél elérésének eszközei megfelelőek és szükségesek. A Bank-, Pénz- és Biztosításügyi Bizottság legkésőbb 2008. június 20-ig közzéteszi ezeket az adatokat."

**III – Az alapeljárás**

16. A belga királyságbeli Cour constitutionelle-nek (alkotmánybíróság) a 2007. december 21-i törvény megsemmisítése iránti keresetről kell határoznia. A keresetet nem nyereségszerzési célú fogyasztói egyesületként a Test-Achats, valamint két magánszemély nyújtotta be 2008. júniusában.

17. Az alapjogvita felperesei lényegében azzal érvelnek, hogy a 2007. december 21-i törvény ellentétes a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvével. A törvény ellentétes a belga alkotmánynak az EK 13. cikkel, a 2004/113 irányelvvel, az Alapjogi Charta 20.,

21. és 23. cikkével, az EJEE[9] 14. cikkével, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának[10] 26. cikkével, valamint a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezménnyel[11] összefüggésben értelmezett 10., 11. és 11a. cikkével.

18. A Cour constitutionelle megállapítja, hogy a vitatott törvény a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében foglalt, kivételt előíró tényállás nyújtotta lehetőséget használja ki, így a felperesek kifogásai az irányelv említett rendelkezésére is vonatkoznak. E körülmények között a Cour constitutionelle szükségesnek tartja, hogy az általa elbírálandó megsemmisítés iránti keresetet érintő döntését megelőzően a 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének érvényességét illetően döntés szülessen. A Cour constitutionelle kifejezetten elismeri, hogy az említett érvényességi kérdés elbírálására kizárólag a Bíróság rendelkezik hatáskörrel, és a Cour constitutionelle-nek, mint olyan nemzeti bíróságnak, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség, kötelessége az EK 234. cikk (3) bekezdése (jelenleg EUMSZ 267. cikk (3) bekezdése) alapján a Bírósághoz fordulni.

## IV – Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem és a Bíróság előtti eljárás

19. A belga Cour constitutionelle a 2009. június 18-i ítéletében n előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé[12]:

1) Összeegyeztethető-e a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése az EU 6. cikk (2) bekezdésével, közelebbről az egyenlőségnek és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának az e rendelkezés által biztosított elvével?

2) Az első kérdésre adott nemleges válasz esetén, abban az esetben is összeegyeztethetetlen-e az EU 6. cikkének (2) bekezdésével az irányelv ugyanezen 5. cikkének (2) bekezdése, ha annak

9 – Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény („EJEE”, melyet Rómában, 1950. november 4-én írtak alá). Az EJEE az állandó ítélkezési gyakorlat szerint különös jelentőséggel bír az alapvető jogok az Európai Unió által betartandó védelmi szintjének megállapításában; lásd többek között a Bíróság C-305/05. sz., Ordre des barreaux francophones et germanophone és társai ügyben 2007. június 26-án hozott ítéletének (EBHT 2007., I-5305. o.) 29. pontját további hivatkozásokkal; lásd az EU 6. cikk (2) bekezdését, és az EUSZ 6. cikk (3) bekezdését is.

10 – Az egyezségokmányt 1966. december 19-én nyitották meg aláírásra, és 1976. március 23-án lépett hatályba (*UNTS* 999. kötet, 171. o.).

11 – Az egyezményt 1979. december 18-án nyitották meg aláírásra, és 1981. szeptember 3-án lépett hatályba (UNTS 1249. kötet, 13. o.).

12 – A 10/2009. sz. Az. 4486. ítélet, amely a belga Cour constitutionelle honlapján, a < http://www.const-court.be/de/common/home.html > címen elérhető (legutóbbi látogatás: 2010. szeptember 1.).

alkalmazhatósága kizárólagosan az életbiztosítási szerződésekre korlátozott?

20. A Bíróság előtti eljárás során a Test-Achats-n kívül a belga, az ír, a francia, a litván és a finn kormány, az Egyesült Királyság kormánya, az Európai Unió Tanácsa, valamint az Európai Bizottság tett írásbeli észrevételeket. A 2010. június 1-jei tárgyaláson a Test-Achats, a belga és az ír kormány, az Egyesült Királyság kormánya, a Tanács és a Bizottság vett részt.

## V – Értékelés

21. Az 5. cikk(2) bekezdése kapcsán a 2004/113 irányelvnek egy olyan rendelkezése kerül a vizsgálat középpontjába, amely az irányelvre vonatkozó, eredeti bizottsági javaslatban[13] egyáltalán nem szerepelt. Mitöbb: az irányelvre vonatkozó javaslatának az indokolásában a Bizottság a jelen ügyben vitatott problémakört érintő részletes mérlegelését követően határozottan a nemi alapon történő különbségtételnek a biztosítási díjak és juttatások területén történő lehetővé tétele ellen foglalt állást, és azt kifejezetten az egyenlő bánásmód elvével ellentétesnek tartotta.[14]

22. Még meglepőbb, hogy a Bizottság a jelen ügyben nyomatékosan azt az álláspontot képviseli, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése semmilyen módon nem ellentétes a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvével, hanem éppen ennek az elvnek a kifejeződéséről van szó. A Bizottság a hirtelen véleményváltozását hihetően megmagyarázni sem tudta az erre vonatkozó kérdésekre.

23. A magam részéről jelentős kételyeim vannak azt illetően, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének(2) bekezdése a Tanács által megválasztott megfogalmazásában egyáltalán alkalmas-e arra, hogy kifejezze az egyenlő bánásmód elvét, azaz annak a parancsát, hogy különböző helyzetek ne részesüljenek egyenlő bánásmódban. Az olyan előírásnak, amely ezt célozza, minden tagállamban érvényesnek kell lennie. A 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése azonban az uniós jogalkotó álláspontja szerint valójában csak akkor alkalmazható, „ha a nemzeti jogszabály még nem alkalmazta az unisex szabályt”.[15] Az előírás azzal a következménnyel is jár, hogy néhány tagállamban a férfiakat és a nőket

13 – A nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról szóló tanácsi irányelvre vonatkozó javaslat, COM (2003) 657 végl.

14 – A 13. lábjegyzetben hivatkozott bizottsági javaslat 7. és azt követő pontjai, különösen a 9. oldal alja.

15 – Ld. a 2004/113 irányelv (19) preambulumbekezdésének negyedik mondatát.

egy biztosítási termék tekintetében különböző bánásmódban kell részesíteni, míg más tagállamokban ugyanezen biztosítási termék tekintetében egyenlő bánásmódban kell, hogy részesüljenek. Nehezen elképzelhető, hogy az ilyen jogi helyzet az egyenlő bánásmód uniós jogi elvének a folyománya lehet.

A – *Az első kérdés*

24. A belga Cour constitutionelle az első kérdésével a 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének az érvényességére vonatkozóan vár felvilágosítást. Lényegében azt kívánja megtudni, hogy ez az előírás az egyenlő bánásmód és a hátrányos megkülönböztetés tilalma elveivel összeegyeztethető-e.

25. Míg a Test-Achats álláspontja szerint a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése ellentétes az említett elvvel, az eljárásban részt vevő tagállamok és uniós intézmények valamennyien ennek ellenkezőjét vélik.

1. Általános megjegyzések

26. Az Európai Unió jogi unió; sem a tagállamok, sem pedig az intézmények nem mentesek annak vizsgálata alól, hogy jogi aktusaik megfelelnek-e az Unió „alkotmányos alapchartájának", amelyet a Szerződések foglalnak magukban.[16]

27. Az Unió valamennyi aktusának jogszerűsége feltételezi az alapvető jogok és az emberi jogok tiszteletben tartását.[17] Az Unió ugyanis a szabadság, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul (EU 6. cikk(1) bekezdése[18]) Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az EJEE biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból erednek (EU 6. cikk (2) bekezdése[19]).

28. Az uniós szinten biztosított alapvető jogokat jelenleg az Európai Unió Alapjogi Chartája foglalja össze, amely a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések (EUSZ

16 – A 294/83. sz., Les Verts kontra Parlament ügyben 1986. április 23 án hozott ítélet [EBHT 1986., 1339. o.] 23. pontja, és a C-402/05 P. sz. Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács ügyben (ún. „Kadi"-ügy) 2008. szeptember 3-án hozott ítélet [EBHT 2008., I-6351. o.] 281,. pontja.

17 – Ebben az értelemben ld. a 16. lábjegyzetben hivatkozott Kadi-ügyben hozott ítélet 285. pontját.

18 – Ez a rendelkezés jelenleg lényegében az EUSZ 2. cikknek felel meg.

19 – Ez a rendelkezés jelenleg az EUSZ 6. cikk (3) bekezdésének felel meg.

6. cikk(1) bekezdése).[20] Az Alapjogi Chartára azonban a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését megelőző időszak vonatkozásában – amikor a Charta még nem váltott ki az elsődleges joggal egyenértékű kötelezőerőt - is lehet hivatkozni az alapjogi védelem uniós jogi szintje megismerésének a forrásaként[21]; ez nem utolsósorban fennáll akkor, ha egy olyan jogi aktus áll a vizsgálat középpontjában, amelyben maga az uniós jogalkotó hivatkozott a Chartára, amint az a jelen ügyben a 2004/113 irányelv (4) preamulumbekezdését érintően történt[22].

29. Az egyenlő bánásmódra és a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó általános elvek az Alapjogi Charta 20. cikkében fejeződnek ki, amely cikk előírja, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő. A jelen ügyben azonban a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódra, valamint a nők és férfiak közötti hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó elvről van szó, amelyet a Bíróság már korán elismert az uniós jog alapelveként[23], és amelyet jelenleg az Alapjogi Charta 21. cikkének (1) bekezdése, valamint 23. cikkének (1) bekezdése kifejezetten előír. A továbbiakban csak ezt az elvet vizsgálom. Mivel a jelen eljárás kertében az „egyenlő bánásmód elve", a „hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve" és a „hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó tilalom" fogalmai között nincs lényeges különbség, a továbbiakban e kifejezéseket szinonimákként használom.

30. Az, hogy az uniós jogalkotó a 2004/113 irányelv 5. cikkének(2) bekezdésében nem saját maga alkalmaz megkülönböztetést a biztosítottak neme alapján, hanem csupán feljogosítja erre a tagállamokat, az említett rendelkezés a jogszabályi hierarchiában elsőbbséget élvező jogszabályokkal való összeegyeztethetőségének a vizsgálatát nem érinti. Az uniós jogalkotó ugyanis nem jogosíthatja fel a tagállamokat olyan intézkedésekre, amelyek az uniós alapjogokkal ellentétesek lennének, és ennek felülvizsgálata a Bíróság feladata[24].

20 – Ld. továbbá a C-555/07. sz. Kücükdeveci ügyben 2010. január 19-én hozott ítélet [EBHT 2010., I-365. o.] 22. pontját, és a C-407/08 P. sz. Knauf Gips kontra Bizottság ügyben 2010. július 1-jén hozott ítélet [EBHT 2010., I-6375. o.] 91. pontját).

21 – Ld. ebben az értelemben a C-432/05. sz. Unibet-ügyben 2007. március 13-án hozott ítélet [EBHT 2007., I-2271. o.] 37. pontját, a C-438/05. sz., International Transport Workers' federation és Finnish Seamen's Union ügyben 2007. december 11-én hozott ítélet [EBHT 2007., I-10779. o.] 43. és 44. pontját, a C-341/05. sz. Laval un Partneri ügyben 2007. december 18-án hozott ítélet [EBHT 2007., I-11767. o.] 90. és 91. pontját, valamint a C-244/06. sz. Dynamic Medien ügyben 2008. február 14-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-505. o.) 41. pontját).

22 – Ld. ebben az értelemben a C-540/03. sz., Parlament kontra Tanács ügyben (ún. „Családegyesítési" ügy) 2006. június 27-én hozott ítélet [EBHT 2006., I-5769. o.] 38. pontját.

23 – A 43/75. sz. Defrenne ügyben (ún. „Defrenne II" ügy) 1976. április 8-án hozott ítélet [EBHT 1976., 455. o.] 12. pontja, és a 149/77. sz. Defrenne ügyben (ún. Defrenne III ügy) 1978. június 15-én hozott ítélet [EBHT 1978., 1365. o.] 26. és 27. pontja).

24 – Ld. ebben az értelemben a 22. lábjegyzetben hivatkozott Családegyedítési ügyben hozott ítélet 76., 84., 90. és 103. pontját.

2. A nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének alapvető jelentősége

31. A Bíróság az állandó ítélkezési gyakorlatában hangsúlyozza a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének alapvető jelentőségét[25]. E jelentőséget a Szerződések is kiemelt helyeken hangsúlyozzák, a 2004/113 irányelv elfogadásának időpontjában például az EK 2. cikkben és az EK 3. cikk (2) bekezdésében, jelenleg pedig az EUSZ 2. cikkben, az EUSZ 3. cikk (3) bekezdésének második albekezdésében, az EUMSZ 8. cikkben és az EUMSZ 10. cikkben.

32. Az eljárásban részt vevő felek közül néhányan mégis kísérletet tettek arra, hogy az említett elvnek a jelen eljárásban fennálló jelentőségét csekélyebbnek tüntessék fel. Az erre vonatkozóan felhozott érvek közül azonban egy sem meggyőző.

33. Először is – ellentétben azzal az állásponttal, amelyet a Tanács és a Bizottság képviselni látszik – a 2004/113 irányelv jogalapját képező rendelkezésből, az EK 13. cikk (1) bekezdésből nem következik az, hogy az uniós jogalkotó a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemre irányuló intézkedések tartalmi kialakítása tekintetében jelentős mértékben szabad kezet kapott.

34. Az EK 13. cikk (1) bekezdése esetében valóban olyan rendelkezésről van szó, amelynek értelmében a Tanács „intézkedéseket tehet" a nemen alapuló hátrányos megkülönböztetés leküzdésére. Emiatt a Tanácsot kétségtelenül megilleti bizonyos mérlegelési mozgástér az általa elfogadandó, a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre vonatkozó rendelkezések célszerűségét, tárgyi hatályát és tartalmát illetően. Az önkényesség tilalma által kijelölt határokon belül a Tanács tehát főszabály szerint egyes szolgáltatásokat, mint például a biztosítás területe, teljesen ki is vonhatott a 2004/113 irányelv alkalmazási köréből.

35. A Tanács azonban a 2004/113 irányelvvel, és konkrétabban annak 5. cikkével tudatosan úgy határozott, hogy a biztosítási ügyek területén a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre vonatkozó rendelkezéseket fogad el. Az ilyen rendelkezéseknek korlátozás nélkül meg kell felelniük a jogszabályi hierachiában elsőbbséget élvező uniós jog mércéje szerinti ellenőrzésnek, különösen ideértve az uniós alapjogok mércéjét. Az ilyen rendelkezéseknek – az EK 13. cikk (1) bekezdésének (jelenleg az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdése) megfogalmazásával élve – „megfelelőnek" kell lenniük a hátrányos megkülönböztetés leküzdése tekintetében, például nem állhat fenn, hogy maguk képeznek alapot a hátrányos megkülönböztetésre. A Tanács nem vonhatja ki magát az említett ellenőrzés alól azzal a rövid utalással, hogy tétlen is maradhatott volna.

36. Másodszor a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének a jelen ügy tekintetében fennálló jelentősége nem csökkenthető arra hivatkozással, hogy nem „abszolút

25 – Ld. alapvetően a 152/84. sz. Marshall-ügyben 1986. február 26-án hozott ítélet [EBHT 1986., 723. o.] 36. pontját, a 262/84. sz. Beets-Proper ügyben hozott ítélet [EBHT 1986., 773. o.] 38. pontját, továbbá a C-343/92. sz. Roks és társai ügyben 1994. február 24-én hozott ítélet [EBHT 1994., I-571. o.] 36. pontját, a C-226/98. sz. Jørgensen ügyben 2000. április 6-án hozott ítélet [EBHT 2000., I-2447. o.] 39. pontját, a C-187/00. sz. Kutz-Bauer ügyben 2003. március 20-án hozott ítélet [EBHT 2003., I-2741. o.] 60. pontját, és a C-4/02. és C-5/02. sz. Schönheit és Becker egyesített ügyekben 2003. október 23-án hozott ítélet [EBHT 2003., I-12575. o.] 85. pontját).

jogról" – azaz, nem korlátozhatatlan jogról – van szó. Ugyanis még ha az alapvető jogok általában korlátozhatóak is, ez nem változtat azon, hogy azokat a jogi aktusok jogszerűségének vizsgálatához mérceként kell alkalmazni[26].

37. A nemek közötti egyenlőtlen bánásmód meghatározott körülmények között bizonyosan igazolható. A nemen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés igazolása – hiszen a jelen ügyben kizárólag ilyen megkülönböztetés vizsgálata merült fel – azonban csak szűk határokon belül képzelhető el, azt és gondosan meg kell indokolni. Az uniós jogalkotó semmi esetre sem jogosult arra, hogy az egyenlő bánásmód elve alól tetszés szerinti kivételeket tegyen lehetővé, és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát ily módon kiüresítse.

38. Hozzáfűzöm, hogy a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés tilalma a tartalmát tekintve nem igényel az uniós jogalkotó részéről semmilyen jellegű konkretizálást. Az, hogy az uniós jogalkotó olykor másodlagos jogi rendelkezéseket fogad el a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód előmozdítása és a nők és a férfiak között fennálló hátrányos megkülönböztetés leküzdése céljából, illetve az, hogy az uniós jogalkotónak ilyen rendelkezéseket a Szerződések célkitűzései[27] értelmében el is *kell* fogadnia, nem teszi viszonylagossá az egyenlő bánásmód elvének, mint az Európai Unióban irányadó alapjognak és alkotmányos elvnek a jelentőségét, hanem éppenhogy kiemeli annak minden területre kiterjedő, kiemelkedő értékét.

39. Amennyiben az uniós jogalkotó az EK 13. cikk (1) bekezdése (jelenleg az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdése) értelmében „intézkedéseket" fogad el a hátrányos megkülönböztetés leküzdése és a nők és a férfiak egyenjogúságának biztosítása céljából, ezt a nemek közötti egyenlő bánásmódnak az elsődleges jogban előírt elvére vonatkozó előírásokkal összhangban kell tennie..

3. A 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvével való összeegyeztethetőségére vonatkozó vizsgálat

40. A 2004/113 irányelv 5. cikkének(2) bekezdése lehetővé teszi a tagállamok számára,

26 – Az egyenlő bánásmód elvére vonatkozóan ld. a C-37/89. sz. Weiser-ügyben 1990. június 4-én hozott ítélet [EBHT 1990., I-2395. o.] 13. és 14. pontját, a C-227/04 P. sz. Lindorfer kontra tanács ügyben 2007. szeptember 11-én hozott ítélet [EBHT 2007., I-6767. o.] 51. pontját; ugyanebben az értelemben, a családi élet tiszteletben tartásának az alapvető jogára vonatkozóan ld. továbbá a 22. lábjegyzetben hivatkozott Családegyesítési ügyben hozott ítéletet, különösen annak 76., 90. és 103. pontját).

27 – Ld erre vonatkozóan a Szerződéseknek a jelen indítvány fenti 31. pontjában felsorolt rendelkezéseit.

hogy az e rendelkezésben meghatározott feltételek mellett a biztosítási díjak és juttatások területén megengedjék a nemi hovatartozáson alapuló különbségtételt. E rendelkezés ezáltal a biztosítási szerződések tekintetében olyan különbségeket tesz lehetővé,. Amelyek közvetlenül a biztosított neméhez[28] kapcsolódnak.

41. Ez nem jelenti szükségszerűen, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének(2) bekezdése utat nyit az uniós jog által tiltott, nemi alapon történő közvetlen hátrányos megkülönböztetés számára. Az állandó ítélkezési gyakorlat[29] értelmében ugyanis az egyenlő bánásmód elve, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve megköveteli, hogy a hasonló helyzeteket ne kezeljék eltérő módon, és hogy a különböző helyzeteket ne kezeljék egyenlő módon, hacsak ez a bánásmód objektíve nem igazolt.[30].

42. Meg kell tehát vizsgálni, hogy az olyan helyzetek, amelyek a nőket és a férfiakat a biztosítási szolgáltatások tekintetében jellemzik, jogilag jelentős mértékben különbözhetnek-e.

43. A helyzetek jellemzőit és azok hasonlóságát többek közt a kérdéses különbségtételt bevezető szabályozás célja alapján kell meghatározni és értékelni. Ezen túlmenően tekintetbe kell venni azon szabályozási terület elveit és céljait, amelybe a szóban forgó szabályozás tartozik.[31].

44. Amint a Bíróság előtti eljárásban részt vevő felek közül többen is érveltek, a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése a biztosítási ügyek sajátosságait veszi figyelembe. A biztosítási vállalkozások olyan szolgáltatásokat kínálnak, amelyek esetében nem lehet biztosan megjósolni, hogy a biztosított ezeket igénybe veszi-e majd, illetve mikor veszi igénybe, és milyen mértékben. Ahhoz, hogy e kockázat kiszámíthatóvá váljon, és az adott termékeket a kockázatoknak megfelelően lehessen kialakítani, a prognózisoknak a díjak és a juttatások biztosításmatematikai számításánál való alapul vétele elengedhetetlen.

28 – Néha a biztosítási szerződés kedvezményezettjének a nemére is vonatkozhat ez, amely a biztosítást kötő személlyel nem feltétlenül azonos. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban végig a biztosítottat említem.

29 – A 106/83. sz. Sermide ügyben 1984. december 13-án hozott ítélet [EBHT 1984., 4209. o.] 28. pontja, a C-453/03., C-11/04., C-12/04 és C-192/04. sz. ABNA és társai egyesített ügyekben 2005. december 6-án hozott ítélet [EBHT 2005., I-10423. o.] 63. pontja, a C-127/07. sz. Arcelor Atlantique et Lorraine és társai ügyben (ún. „Arcelor”-ügy).2008. december 16-án hozott ítélet [EBHT 2008., I-9895. o.] 23. pontja, és a C-558/07. sz. S. P. C. M. és társai ügyben 2009. július 7-én hozott ítélet [EBHT 2009, I-5783. o.] 74. pontja).

30 – A 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének a) pontjában egyébként éppen ez kerül megállapításra, mivel a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fogalmára vonatkozóan a következő meghatározást írja elő: „ha egy személlyel szemben neme miatt kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljártak vagy fognak eljárni”. A többi hátrányos megkülönböztetéssel szembeni küzdelemre vonatkozó irányelvben szintén ennek megfelelő fogalom-meghatározások szerepelnek (ld. a 2000/43 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) pontját, a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) pontját, és a 2006/54 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének a) pontját).

31 – A 29. lábjegyzetben hivatkozott Arcelor ügyben hozott ítélet 26. pontja.

45. A kockázati életbiztosítások és a nyugdíjbiztosítások esetében például a biztosítottak várható élettartama a meghatározó, a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás esetében az, hogy mi a valószínűsége annak, hogy a biztosított közúti forgalomban balesetet okoz, a magán betegbiztosítás esetében pedig az a döntő, hogy a biztosított mely valószínűséggel fog igénybe venni meghatározott egészségügyi ellátásokat.

46. Általában e tekintetben nem elsősorban az adott biztosítottra vonatkozó egyéni prognózis alkalmazásáról van szó, hanem a tapasztalatok értékelését veszik alapul. Ennek mindenekelőtt az az oka, hogy az egyénnel összefüggő biztosítási kockázatok pontos megállapítása nehézségekbe ütközik, ha egyáltalán lehetséges. Ezért főszabály szerint teljes mértékben jogszerű, hogy a kockázati becslésekhez az egyéni vizsgálatok helyett – vagy mellett – csoportvizsgálatokat végeznek.

47. Az azonban, hogy e célból milyen összehasonlítási csoportokat állítanak össze, végső soron mindig az adott jogi keretfeltételektől függ. A Tanács az ilyen keretfeltételek meghatározása tekintetében, amely politikai, gazdasági és szociálpolitikai döntéseket foglal magában, és amely bonyolult értékeléseket és vizsgálatokat igényelhet, a rá ruházott hatáskörök gyakorlása keretében széles körű értékelési mozgástérrel („mérlegelési jogkör”) rendelkezik.[32] Erre az eljárásban részt vevő felek közül többen is jogosan hívták fel a figyelmet. A mérlegelése keretében a Tanács a biztosítási ügyekre jellemző sajátosságokat is figyelembe veheti, és figyelembe is kell vennie.

48. A Tanács ezen mérlegelési jogköre azonban nem korlátlan. E jogkör igénybe vétele különösen nem vezethet ahhoz, hogy az uniós jog egyik alapvető elve kiüresedjen[33]. Az uniós jog alapvető elve közé tartoznak nem utolsósorban az Alapjogi Charta 21. cikkének (1) bekezdésében előírt, a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó külön tilalmak.

49. A Tanács ezért például nem engedélyezheti, hogy az adott személy faji vagy etnikai eredete a biztosítási ügyek területén különbségtételre vonatkozó alapot képezzen[34]. Az olyan jogi unióban, amely az emberi méltóság

32 – Ez állandó ítélkezési gyakorlat, ld. a 29. lábjegyzetben hivatkozott Arcelor-ügyben hozott ítélet 57. pontját, a 29. lábjegyzetben hivatkozott S. P. C. M. és társai ügyben hozott ítélet 42. pontját, és a C-58/08. sz. Vodafone és társai ügyben 2010. június 8-án hozott ítélet [EBHT 2010., I-4999. o.] 52. pontját].

33 – A C-25/02. sz. Rinke-ügyben 2003. szeptember 9-én hozott ítélet [EBHT 2003., I-8349. o.] 39. pontja. Ugyanebben az értelemben, de a tagállamok szociálpolitikai intézkedéseit érintően lásd a C-167/97. sz. Seymour-Smith és Perez ügyben 1999. február 9-én hozott ítélet [EBHT 1999., I-623. o.] 74. és 75. pontját, a 25. lábjegyzetben hivatkozott Kutz-Bauer ügyben hozott ítélet 55.-57. pontját, a C-77/02. sz. Steinicke ügyben 2003. szeptember 11-én hozott ítélet [EBHT 2003., I-9027. o.] 63. pontját, és a C-385/05. sz. Confédération générale du travail és társai ügyben 2007. január 18-án hozott ítélet [EBHT 2007., I-611. o.] 28. és 29. pontját. A Bíróság hasonlóan foglalt állást néhány újabb ítéletében a kor alapján történő hátrányos megkülönböztetés tárgyában; ld. a C-144/04. sz. Mangold-ügyben 2005. november 22-én hozott íztélet [EBHT 2005., I-9981. o.] 63.-65. pontját, a C-88/08. sz. Hütter-ügyben 2009. június 18-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-5325. o.) 45.-50. pontját, valamint a 20. lábjegyzetben hivatkozott Kücükdeveci ügyben hozott ítélet 38.-42. pontját.

34 – A 2000/43 irányelv, amellyel a Tanács a faj vagy az etnikai származás alapján történő hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemnek uniós jogi keretet adott, logikusan nincs kivételt előíró tényállás a biztosításmatematikai tényezők figyelembe vételére vonatkozóan.

és az egyenlőség tiszteletben tartását, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát nyilvánította a legfontosabb értékeinek[35], kétségtelenül a lehető legnagyobb mértékben elfogadhatatlan lenne, ha például a betegbiztosítás területén a biztosított bőrszínét a bőrrák-megbetegedések különböző mértékű kockázatával hoznák összefüggésbe, és ezért a biztosítottól magasabb vagy alacsonyabb díjakat követelnének.

50. Ugyanilyen elfogadhatatlan a biztosítási kockázatoknak az adott személy neme alapján történő megállapítása. Semmilyen alapja nincs annak a feltételezésnek, hogy a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés uniós jogi tilalma csekélyebb mértékű védelmet kíván meg, mint a faji ls etnikai eredeti alapján történő hátrányos megkülönböztetés uniós jogi tilalma. A faji és etnikai eredethez hasonlóan uyganis a nemi hovatartozás is olyan jellemző, amely a biztosított személyével elválaszthatatlanul összefügg, és amelyre a biztosítottnak semmilyen befolyása nincs[36]. Ezenfelül az adott személy neme – pl. a korától eltérően[37] – semmilyen természetes változáson nem megy keresztül.

51. Ezért logikus, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének(1) bekezdése a nemi hovatartozás tényezőjének a figyelembe vételét a biztosítási díjak és juttatások számítása tekintetében főszabály szerint kizárta. Ráadásul a terhességgel és az anyasággal kapcsolatos költségek – bár nyilvánvaló biológiai okok miatt csak a nők esetében jelentkezhetnek[38] – a 2004/113 irányelv 5. cikkének (3) bekezdése értelmében semmiképp nem eredményezhetnek a biztosított nők és férfiak biztosítási díjaiban és juttatásaiban különbözőségeket.

52. Mindezek ellenére a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése megengedi, hogy a biztosítási díjak és juttatások számításánál a nemi hovatartozást figyelembe vegyék, ha a vonatkozó és pontos biztosításmatematikai és statisztikai adatok alapján a nemi hovatartozás alkalmazása a kockázatelemzésben meghatározó tényező. A vitatott rendelkezés tehát a 2004/113 irányelv 5. cikkének (3) bekezdésétől eltérően nem a biztosítottak közötti nyilvánvaló biológiai különbségeket tartja szem előtt. Olyan esetekre vonatkozik, amelyekben a különböző biztosítási kockázatok a nemi hovatartozással esetlegesen *statisztikailag* összefüggésbe hozhatók.

53. A Bíróság előtti eljárás során erre mindenekelőtt a következő példát terjesztették elő:

35 – Az EU 2. cikknek a Lisszaboni Szerződés által módosított változata; hasonló rendelkezést tartalmazott már ezt megelőzően az EU 6. cikk (1) bekezdése.

36 – A nemváltoztatás ritka és különleges esetétől ebben az összefüggésben eltekintek.

37 – Igaz az is, hogy a kor az adott személlyel elválaszthatatlanul összefüggő jellemző, de az élete során mindenki átmegy különböző életkorokon. Amennyiben tehát a biztosítási díjakat és -juttatásokat az adott személy kora alapján eltérően számítják, ez önmagában véve még nem fenyeget a biztosított személyét érintő hátrányok okozásával. Az élete során a korától függően mindenki részesülhet a számára kedvező vagy kevésbé kedvező biztosítási termékekben.

38 – A férfi biztosítottaknak a terhességgel és az anyasággal kapcsolatos költségek finanszírozásába való bevonása egyébként a felelősségi elvvel igazolható. Bár csak a nők lehetnek terhesek, minden terhességben érintett egy férfi is.

a nők esetében – statisztikailag – a férfiaknál magasabb a várható élettartam, és a férfiak – statisztikailag – gyakrabban okoznak súlyos közlekedési baleseteket, mint a nők. A magán betegbiztosítások vonatkozásában ezenfelül néhány alkalommal azzal érveltek, hogy a nők – statisztikailag – több egészségügyi ellátást vesznek igénybe, mint a férfiak[39].

54. A Bíróság eddig még nem foglalt állást egyértelműen abban a kérdésben, hogy a személyek közötti olyan különbségek, amelyek e személyek nemével csak statisztikailag hozhatók összefüggésbe, a biztosítási termékek kialakításakor a férfi és a női biztosítottak között eltérő bánásmódot eredményezhet-e, vagy akár eltérő bánásmódot kell-e, hogy eredményezzen.

55. Igaz, hogy a Bíróság a Neath és a Coloroll Pension Trustees ügyekben hozott ítéleteiben tudomásul vette, hogy az említett ügyekben vitatott nyugdíjrendszer finanszírozása tekintetében a férfiak és a nők eltérő várható élettartama a rendszer alapjául szolgáló biztosításmatematikai számítások egyik meghatározó tényezője[40]. A Bíróság azonban ennek a tényezőnek a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés uniós jogi tilalmával való összeegyeztethetőségét érintően nem foglalt állást. Ezzel szemben megállapította, hogy az EGK-Szerződés 119. cikkének(1) bekezdésében (jelenleg az EUMSZ 157. cikk (1) bekezdése) foglalt egyenlő díjazás elve *nem alkalmazható*, mivel a biztosításmatematikai tényezőtől csak a munkáltató nyugdíj-hozzájárulása függ, a munkavállaló nyugdíja azonban nem; ezért abban az időszakban a Bíróság álláspontja szerint az uniós jog értelmében semmilyen díjazás nem volt érintett[41].

56. A Bíróság azonban a Neath és a Coloroll Pension Trustees ügyekben hozott ítéleteiben obiter dicta mégiscsak úgy foglalt állást, hogy az EGK-Szerződés 119. cikke(1) bekezdésének hatálya alá tartozó, a foglalkozási nyugdíjrendszerhez való hozzájárulásoknak a férfi és a női munkavállalók esetében egyenlőnek kell lenniük, mivel azok a díjazás részei[42].

57. A Neath és a Coloroll Pension Trustees ügyekben hozott ítéleteken alapuló ítélkezési

39 – A nők az érvelés szerint gyakrabban vesznek részt kontrollvizsgálatokon, és több gyógyszert fogyasztanak.

40 – A C-152/91. sz. Neath-ügyben 1993. december 22-én hozott ítélet [EBHT 1993., I-6935. o.] 24. pontja, és a C-200/91. sz. Coloroll Pension Trustees ügyben 1994. szeptember 28-án hozott ítélet [EBHT 1994., I-4389. o.] 73. pontja).

41 – A 40. lábjegyzetben hivatkozott Neath-ügyben hozott ítélet 26.-34. pontja, és a 40. lábjegyzetben hivatkozott Coloroll Pension Trustees ügyben hozott ítélet 75.-85. pontja.

42 – A 40. lábjegyzetben hivatkozott Neath-ügyben hozott ítélet 31. pontjának második mondata, és a 40. lábjegyzetben hivatkozott Coloroll Pension Trustees ügyben hozott ítélet 80. pontja.

gyakorlat tehát, amennyiben bármilyen következtetésre enged egyáltalán, ahhoz az álláspontho áll közelebb, hogy a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés uniós jogi tilalmával ellentétes a férfiak és a nők között pusztán statisztikai alapon fennálló különbségnek a biztosítási kockázatok tekintetében való figyelembe vétele.

58. Ennek a jelen ügyben is mércéül kellene szolgálnia.

59. Igaz, hogy a hátrányos megkülönböztetés uniós jogi tilalmának alkalmazási körében az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a statisztikai adatok *közvetett hátrányos megkülönböztetésre* utalhatnak[43]. A Bíróság azonban, amennyire megállapítható, a statisztikákat kizárólagos kiindulási pontként – és így végső soron igazolási alapként – még soha nem fogadta el a *közvetlen egyenlőtlen bánásmód* tekintetében.

60. A Bíróságnak ez a visszafogottsága a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés tilalma által az uniós jogban képviselt kiemelkedően fontos értékhez köthető. A nemi alapon történő, közvetett egyenlőtlen bánásmód – a valamely hátrányos helyzetű csoport tagjai javára alkalmazott különleges támogatási intézkedésektől (*affirmative action*)[44] eltekintve – csak akkor megengedhető, ha bizonyossággal megállapítható, hogy a férfiak és a nők között olyan releváns eltérések állnak fenn, amelyek e bánásmódot megkívánják.

61. Éppen ez a bizonyosság nem áll fenn azonban abban az esetben, ha a biztosítási díjakat és juttatásokat kizárólag, vagy legalábbis túlnyomó részt statisztikák alapul vételével különbözőképpen számítják a férfiakra és a nőkre vonatkozóan. Ebben az esetben ugyanis általános érvénnyel feltételezik, hogy a női és férfi biztosítottakra jellemző – és csupán statisztikailag fennálló – különböző élettartam, a közúti forgalomban tanúsított különböző kockázatvállalási kedv, és az orvosi ellátások igénybe vételére való különböző hajlandóság alapvetően a nemi hovatartozásra vezethető vissza.

62. Amint azonban a Test-Achats érvelt – és az érvelést a felek nem vitatták –, az említett

43 – Ld. pl. a 171/88. sz. Rinner-Kühn ügyben 1989. július 13-án hozott ítélet fEBHT 1989., 2743. o.] 11. és 12. pontját, a 33. lábjegyzetben hivatkozott Steinicke ügyben hozott ítélet 56. és 57. pontját, a C-256/01. sz. Allonby ügyben 2004. január 13-án hozott ítélet [EBHT 2004., I-873. o.] 75. és 81. pontját, valamint a C-313/02. sz. Wippel-ügyben 2004. október 12-én hozott ítélet [EBHT 2004., I-9483. o.] 43. pontját).

44 – Ld. az EUSZ 3. cikk (3) bekezdését, az EUMSZ 8. cikket, és az EUMSZ 157. cikk (4) bekezdését.

biztosítási kockázatok értékelése tekintetében számos más tényező is fontos szerepet játszik. Például a biztosítottak várható élettartamát, amely a jelen ügyben különösen érintett, gazdasági és szociális adottságok, valamint az egyének életmódja jelentős mértékben befolyásolja (pl. a szakmai tevékenység jellege, a munkakörnyezet, a családi és szociális háttér, a táplálkozási szokások, az élvezeti cikkek[45] és/vagy drogok fogyasztása, a szabadidős tevékenységek, a sporttevékenység).

63. A társadalmi változásokra és a hagyományos szereposztás jelentőségének az azokkal együtt járó csökkenésére tekintettel a magatartásfüggő tényezőknek az adott személy egészségére és várható élettartamára gyakorolt hatásai többé nem hozhatók egyértelműen összefüggésbe a nemi hovatartozásával. Az éppen a fentiekben említett példák közül néhánnyal ismét élve: jelenleg mind a férfiak, mind a nők folytatnak kihívást jelentő, és olykor stresszel terhelt szakmai tevékenységet, mindkét nem képviselői fogyasztanak nem elhanyagolható mértékű élvezeti cikkeket, és az egyének sporttevékenységének módja és mértéke sem hozható előzetesen összefüggésbe az egyik vagy a másik nemmel.

64. A 2004/113 irányelv preambulumbekezdéseiből nem tűnik ki, hogy a Tanács ezeket a körülményeket – akár csak szempontként – szintén figyelembe vette volna[46].

65. A problémakör összetettségével a Tanács mindenesetre nem számolt akkor, amikor a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében egyszerűen megengedi, hogy a biztosítottak között a továbbiakban kizárólag vagy legalábbis túlnyomó részben az érintettek nemi hovatartozása alapján különbséget tegyenek, és ez még akkor is fennáll, ha erre bizonyos akadályok vonatkoznak („meghatározó tényező", „arányos különbségek", „vonatkozó és pontos adatok", amelyeket közzé kell tenni, és rendszeresen frissíteni kell).

66. Elismert, hogy a nemi alapon történő különbségtétel a biztosítási termékek tekintetében ténylegesen különösen könnyen alkalmazható. A gazdasági és a szociális adottságoknak, valamint a biztosítottak életmódjának a helyes felmérése és értékelése ugyanakkor bonyolultabb, és azt nehezebb is ellenőrizni, annál is inkább, mivel e tényezők az idő múlásával változhatnak. Önmagában a gyakorlati nehézségek azonban nem igazolhatják a biztosítottak nemének, mint megkülönböztetési kritériumnak a – részben kényelmi szempontokból történő – alkalmazását.

45 – Különösen ideértve a dohánytermékeket, az alkoholtartalmú italokat, a kávét és a teát.

46 – Ld. különösen a 2004/113 irányelv (19) preambulumbekezdését.

67. A nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvével ellentétes az adott személy nemi hovatartozásának az egyén megkülönböztető jellemzői helyett mintegy *helyettesítő kritériumként* történő alkalmazása. Így ugyanis nem biztosítható, hogy a férfi és a női biztosítottak különböző biztosítási díjai és juttatásai kizárólag objektív kritériumokon alapulnak, amelyek a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetéssel semmilyen módon nem függnek össze.

68. Az olyan, tisztán pénzügyi jellegű megfontolások, mint annak – az eljárásban részt vevő felek közül néhány által említett – veszélye, hogy a biztosítottak egy részének, vagy akár az összes biztosítottnak megnő a biztosítási díja, mindenesetre nem minősül olyan lényeges indoknak, amely a nemi alapon történő egyenlőtlen bánásmódot lehetővé tenné[47]. Ezenfelül nyilvánvalóan feltételezhető, hogy bár a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében előírt kivételre vonatkozó klauzula nélkül néhány biztosítottnak a díja a korábbinál magasabb lenne, ezt ellensúlyoznák a másik nemhez tartozó biztosítottaknak a szokványos esetekben alacsonyabb biztosítási díjai. Az eljárásban részt vevő felek közül mindenesetre egy sem érvelt azzal, hogy az úgynevezett unisex tarifák bevezetésével a magán biztosítási rendszer pénzügyi egyensúlya komoly veszélybe kerülne.

69. Mindezek alapján osztom a már előttem Van Gerven főtanácsnok által megfogalmazott álláspontot[48],, amely szerint a nemi hovatartozáson alapuló biztosításmatematikai tényezők a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvével ellentétesek.

70. Következésképpen mindent egybevetve azt javaslom a Bíróságnak, hogy állapítsa meg a 2004/003 irányelv 5. cikke(2) bekezdésének érvénytelenségét, mivel az az alapjogi szinten rögzített, a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó tilalomba ütközik. Egy ilyen ítélettel a Bíróság egyébként nem lenne egyedül: az Amerikai Egyesült Államok legfelsőbb bírósága már több, mint 30 éve kimondta a nyugdíjbiztosítások vonatkozásában, hogy az 1964. évi Civil Rights Act tiltja a biztosítottak közötti, nemi hovatartozáson alapuló eltérő bánásmódot[49].

47 – Ld. ebben az értelemben a 25. lábjegyzetben hivatkozott Roks ügyben hozott ítélet 36. pontját, a 25. lábjegyzetben hivatkozott Schönheit és Becker ügyben hozott ítélet 85. pontját, a 33. lábjegyzetben hivatkozott Steinicke ügyben hozott ítélet 66. pontját, valamint a C-196/02. sz. Nikoloudi ügyben 2005. március 10-én hozott ítélet [EBHT 2005., I-1789. o.] 53. pontját).

48 – A Van Gerven főtanácsnok által a C-109/91., C-110/91., C-152/91., és C-200/91. sz. Ten Oever és társai ügyben 1993. április 28-án ismertetett indítvány [EBHT 1993., I-4879. o.] 34.-39. pontja). Az eljárásban részt vevő felek közül néhány által tárgyalt, a 26. lábjegyzetben hivatkozott Lindorfer kontra Tanács ügyben Jacobs főtanácsnok (a 2005. október 17-én ismertetett indítványának a 70. pontjában), és Sharpston főtanácsnok (a 2006. november 30-án ismertetett indítványának a 46. pontjában) a jelen ügy tárgyát képező kérdést nem elemezték részletesebben, és azt végül nyitva hagyták.

49 – A United States Supreme Court 1978. április 25-i City of Los Angeles kontra Manhart ügyben hozott ítélete (435 U.S. 702 [1978]), és az Arizona Governing Comm. Kontra Norris ügyben 1983. július 6-án hozott ítélete (463 U.S. 1073 [1983]).

71. A 2004/113 irányelv teljes mértékű érvénytelenné nyilvánítása azonban nem szükséges. Igaz, hogy valamely irányelv egyetlen rendelkezésének a külön érvénytelenné nyilvánítása elfogadhatatlan, ha a rendelkezés az irányelv többi részével elválaszthatatlanul összefügg; ebben ez esetben ugyanis az irányelv részleges hatályon kívül helyezése módosítaná az irányelvben foglalt szabályozás lényegét, amelyet csupán az uniós jogalkotó tehet meg[50]. A jelen ügyben azonban a kifejezett kérdésemre az eljárásban részt vevő felek közül egyik sem – különösen a 2004/113 irányelv megalkotója, a Tanács sem – vitatta, hogy az 5. cikk (2) bekezdése az irányelv elválasztható része, és ezért külön érvénytelennek nyilvánítható. Emellett szól végezetül az a körülmény is, hogy az 5. cikk (2) bekezdése eredetileg egyáltalán nem szerepelt a rendelkezések között, és csak később, a jogalkotási eljárás során lett a 2004/113 irányelv része.

72. Arra az esetre, ha a Bíróság mégis azt állapítaná meg, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének(2) bekezdését érvényesnek kell tekinteni, az említett rendelkezést kivételt előíró rendelkezésként megszorítóan kellene értelmezni. A rendelkezésben a nemekhez kapcsolódó biztosításmatematikai és statisztikai adatok alkalmazására vonatkozóan előírt feltételek betartását az illetékes nemzeti hatóságoknak a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmód elvére tekintettel rendszeresen és szigorúan ellenőrizniük kellene.[51]

4. Az ítélet joghatásainak időbeli korlátozása

73. A Szerződések nem határozzák meg kifejezetten az előzetes döntéshozatali eljárás keretében történő érvénytelenné nyilvánításból eredő jogkövetkezményeket. Mivel azonban a valamely uniós jogi aktus érvényességének felülvizsgálatára irányuló előzetes döntéshozatali eljárás és a megsemmisítés iránti kereset az uniós intézmények által elfogadott aktusok jogszerűségének két, a Szerződésekben nevesített és egymást kiegészítő felülvizsgálati módja[52], elfogadott az állandó ítélkezési gyakorlatban, hogy az érvénytelenné nyilvánítás következményeit analógia útján az EUMSZ 264. cikk és az EUMSZ 266. cikk megsemmisítést kimondó ítéletekre vonatkozó előírásai határozzák meg[53].

50 – Ld. például a C-376/98. sz. Németország kontra Parlament ügyben 2000. október 5-én hozott ítélet [EBHT 2000., I-8419. o.] 117. pontját, és a C-244/03. sz. Franciaország kontrra Parlament és Tanács ügyben 2005. május 24-én hozott ítélet [EBHT 2005., I-4021. o.] 15., 19. és 20. pontját, valamint a fenti 22. lábjegyzetben hivatkozott Családegyesítési ügyben hozott ítélet 27. és 28. pontját).

51 – Ebben az összefüggésben releváns, hogy a tagállamoknak amellett, hogy saját nemzeti jogukat a közösségi joggal összhangban kell értelmezniük, arra is ügyelniük kell, hogy a másodlagos közösségi jog valamely szabályának ne olyan értelmezését vegyék alapul, amely ellentétes a közösségi jogrend révén védelemben részesített alapvető jogokkal vagy a közösségi jog más általános elveivel (a 9. lábjegyzetben hivatkozott Ordre des barreaux francophones et germanophone és társai ügyben hozott ítélet 28. pontja).

52 – A C-212/94. sz., FMC és társai ügyben 1996. február 8-án hozott ítélet (EBHT 1996., I-389. o.) 56. pontja és a C-50/00. sz. Unión de Pequeños Agricultores kontra az Európai Unió Tanácsa ügyben 2002. július 25-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-6677. o.) 40. pontja.

53 – A 4/79. sz., Providence agricole de la Champagne ügyben 1980. október 15-én hozott ítélet (EBHT 1980., 2823. o.) 44. és 45. pontja; a 109/79. sz. Maïseries de Beauce ügyben 1980. október 15-én hozott ítélet (EBHT 1980., 2883. o.) 44. és 45. pontja; a 145/79. sz. Roquette Frères ügyben 1980. október 15-én hozott ítélet (EBHT 1980., 2917. o.) 51. és 52. pontja, a 300/86. sz. Van Landschoot ügyben 1988. június 29-én hozott ítélet (EBHT 1988., 3443. o.) 24. pontja, a C-228/99. sz. Silos-ügyben 2001. november 8-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-8401. o.) 35. pontja, valamint a C-333/07. sz. Regie Networks ügyben 2008. december 22-én hozott ítélet [EBHT 2008., I-10807. o.] 121. pontja.

74. Alapvetően tehát a Bíróság valamely aktust előzetes döntéshozatali eljárásban érvénytelennek nyilvánító ítélete ugyanolyan visszaható hatállyal bír, mint a megsemmisítést kimondó ítélet[54]. Az érvénytelenség megállapítása valamennyi nemzeti bíróság számára elegendő jogalap ahhoz, hogy az érintett jogi aktust az általa meghozandó intézkedéseknél is érvénytelennek tekinthesse[55].

75. Az EUMSZ 264. cikk(2) bekezdésében kifejezésre jutó jogi koncepció alapján a Bíróságnak azonban jogában áll a vitatott jogi aktus meghatározott joghatásait továbbra is hatályban tartani, amennyiben azt szükségesnek ítéli, és erre vonatkozóan mérlegelési jogkörrel rendelkezik[56].

76. Az elmúlt időszakban a Bíróság különösen akkor élt e lehetőséggel, ha az egymással szembenálló érdekek együttes figyelembevétele következtében a jogbiztonságon alapuló kényszerítő erejű megfontolások ezt megkövetelték[57], és a Bíróság e tekintetben nem utolsósorban a megsemmisítést vagy az érvénytelenséget esetlegesen megállapító határozatnak a gazdasági szereplő jogaira gyakorolt következményeit vette figyelembe[58]. Ezen elvek a jelen ügyben is célszerűen alkalmazhatók.

77. Amint különösen az Egyesült Királyság kormánya megjegyezte, a 2004/113 irányelv hatályba lépése óta számos olyan biztosítási szerződést kötöttek, akár szerződések millióit is, amelyek a nemi hovatartozáshoz kapcsolódó kockázatértékelésen alapulnak, és amelyek esetében az érintettek bíztak a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdése értelmében vett, adott nemzeti jogszabályok érvényességében.

78. A jogbiztonsághoz kapcsolódó indokok miatt tehát a 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének joghatásait két szempontból fent kell tartani.

79. Először is a biztosítási díjak és juttatások tekintetében alkalmazott, nemi hovatartozáson alapuló különbségek a múltra vonatkozóan nem tehetők kétségessé. A 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdése érvénytelenségének a megállapítása tehát csak a jövőre nézve válthat ki joghatást.

54 – A C-228/92. sz. Roquette Frères ügyben 1994. április 26-án hozott ítélet (EBHT 1994., I-1445. o.) 17. pontja és a 52. lábjegyzetben hivatkozott FMC és társai ügyben hozott ítélet 55. pontja, a megsemmisítést kimondó ítéletek visszaható hatályára vonatkozóan lásd továbbá a C-199/06. sz. Centre d'exportation du livre francais, úgynevezett „CELF" -ügyben 2008. február 12-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-469. o.) 61. és 63. pontját.

55 – A 66/80. sz. International Chemical Corporation ügyben 1981. május 13-án hozott ítélet (EBHT 1981., 1991. o.) 13. pontja és a C-421/06. sz., Fratelli Martini és Cargill ügyben 2007. november 8-án hozott végzés 54. pontja.

56 – A 112/83. sz., Société des produits de maïs ügyben 1985. február 27-én hozott ítélet (EBHT 1985., 719. o.) 18. pontja, és a 41/84. sz. Pinna-ügyben 1986. január 15-én hozott ítélet (EBHT 1986., 1. o.) 26. pontja.

57 – A 56. lábjegyzetben hivatkozott Pinna-ügyben hozott ítélet 26–28. pontja, az 53. lábjegyzetben hivatkozott Silos-ügyben hozott ítélet 36. pontja, a C-38/90. és C-151/90. sz., Lomas és társai egyesített ügyekben 1992. március 10-én hozott ítélet (EBHT 1992., I-1781. o.) 24. pontja, valamint az 53. lábjegyzetben hivatkozott Régie Networks ügyben hozott ítélet 122. pontja.

58 – A C-239/01. sz. Németország kontra Bizottság ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet [EBHT 2003., I-10333. o.] 78. pontja; ugyanilyen meghfontolások szolgáltak továbbá a 23. lábjegyzetben hivatkozott Defrenne II. ügyben hozott ítélet 69.-75. pontjának, a C-262/88. sz. Barber ügyben 1990. május 17-én hozott ítéletnek [EBHT 1990., I-1889. o.], és különösen annak 40.-45. pontjának, valamint az 53. lábjegyzetben hivatkozott Régie Networks ügyben hozott ítélet 123. pontja első mondatának alapjául.

80. Másrészt a tagállamoknak megfelelő időtartamot kell biztosítani ahhoz, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikke(2) bekezdése érvénytelenségének a következményeit a belső jogukba bevezessék. Ezzel ugyanakkor a biztosítási vállalkozások is biztosított lenne egy olyan átmeneti időszak, amelynek során az új jogi keretfeltételekhez alkalmazkodnak, és a termékeiket azokhoz megfelelően hozzáigazítják. Abból kiindulva, amit maga az uniós jogalkotó a 2004/113 irányelv 5. cikkének (1) bekezdésében megállapított, egy három év tartamú átmeneti időszakot tartanék megfelelőnek[59]. Ez az időszak a Bíróság által a jelen ügyben meghozott ítélet kihirdetésétől kezdődne.

81. Az átmeneti időszak elteltével azonban a nemi hovatartozás szempontjából semleges módon kell kialakítani minden olyan jövőbeni biztosítási díjat, amely esetében korábban még nemi hovatartozáson alapuló különbségeket alkalmaztak, valamint az új díjakból finanszírozott ellátásokat. Ennek a meglevő biztosítási szerződésekre is vonatkoznia kell. Nem lenne igazolt, ha az olyan hátrányosan megkülönböztetett biztosítottaktól, akik a múltban például életbiztosítási szerződést kötöttek, tartósan megtagadnák a nekik járó kiegyenlítést, különösen figyelembe véve, hogy az ilyen szerződések tartama sok esetben még hosszú évekig elhúzódhat[60]. A visszaható hatály általános uniós jogi tilalma semmiképpen nem tiltja az új jogi helyzetnek a meglevő tényállások jövőbeni joghatásaira vonatkozó alkalmazását[61].

82. A következetes ítélkezési gyakorlat értelmében az ítélet időbeli hatályának e korlátozása alól csak azoknak a javára kell kivételt tenni, akik az alkalmazandó belső jog alapján a Bíróság által a jelen ügyben hozandó ítélet kihirdetésének napja előtt keresetet indítottak, vagy igényüket ezzel egyenértékű módon érvényesítették.[62]

59 – A 2007. december 21-i dátum, amelyre a 2004/113 irányelv 5. cikkének (1) bekezdés utal, a 2004/113 irányelv 2004. december 21-i hatályba lépésének (az irányelvnek az *Európai Unió Hivatalos Lapjában* való kihirdetésének a napja, ld. az irányelv 18. cikkét) az időpontjához képest pontosan három évvel későbbi időpont.

60 – Ennek megfelelően a Bíróság az 58. lábjegyzetben hivatkozott Barber ügyben hozott ítéletében szintén csak „azokat a jogviszonyokat" vonja ki teljes mértékben az ítélet joghatásainak köréből, „amelyek vonatkozásában a joghatások a múltban teljes mértékben megvalósultak". Ugyanebben az értelemben alakult ki az ún. Barber-jegyzőkönyv (jelenleg az EUMSZ 157. cikkéről szóló, 33. jegyzőkönyv, HL 2010 C 83., 319. o.), amely a juttatásokat csak akkor tekinti kivételnek, „amennyiben azok az 1990. május 17-ét megelőző munkaviszony alapján járnak", azaz, a Barber-ítélet kihirdetésének napját megelőző munkaviszony alapján.

61 – A143/73. sz. SOPAD ügyben 1973. december 5-én hozott ítélet [EBHT 1973., 1433. o.) 8. pontja, a C-162/00. sz. Pokrzeptowicz-Meyer ügyben 2002. január 29-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-1049. o.) 50. pontja, valamint a C-428/08. sz. Monsanto Technology ügyben 2010. július 6-án hozott ítélet (EBHT 2010., I-6765. o.) 66. pontja.

62 – Az 56. lábjegyzetben hivatkozott Pinna-ügyben hozott ítélet 30. pontja, az 53. lábjegyzetben hivatkozott Régie Networks ügyben hozott ítélet 127. pontja; ugyanebben az értelemben a 23. lábjegyzetben hivatkozott Defrenne II. ügyben hozott ítélet 75. pontja, és az 57. lábjegyzetben hivatkozott Barber ügyben hozott ítélet 44. pontja.

B – *A második kérdés*

83. A belga Cour constitutionelle a második kérdésével, amely az első kérdésnél szűkebb körű, azt kívánja megtudni, hogy a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésének az alapjogokkal való összeegyeztethetőségét érintő esetleges kételyek akkor is fennállnak-e, ha a rendelkezés hatálya az életbiztosítási szerződésekre korlátozódik. A második kérdésnek az áll a hátterében, hogy a belga jogalkotó voltaképpen csak ilyen típusú biztosítási szerződések vonatkozásában élt a 2004/113 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében foglalt, kivételt előíró rendelkezés adta lehetőséggel.

84. A második kérdést a belga Cour constitutionelle arra az esetre tette fel, ha az első kérdésre – az általam javasoltaknak megfelelően – nemleges válasz születik, mivel a 2004/113 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének a nemi hovatartozás alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmával való ellentétességéből kell kiindulni. A második kérdést tehát meg kell vizsgálni.

85. Álláspontom szerint azonban nem merül fel olyan tényező, amely külön az életbiztosítási szerződések esetében szükségszerűen amellett szólna, hogy a biztosítási díjak és juttatások nemi hovatartozástól függő kialakítását engedélyezni kell. Az életbiztosítási szerződések esetében a biztosítottak prognosztizált várható élettartama központi jelentőségű kockázati tényező. Az első kérdéssel kapcsolatban már kifejtettem, hogy a jelen ügyben a kockázatértékelés céljából nem alkalmazható a nők és férfiak közötti, csupán statisztikailag bizonyítható különbségek általánosságban történő alkalmazása.[63]

86. A jelen ügy keretében előterjesztett érvek közül egyik sem vezet arra a következtetésre, hogy az életbiztosítási szerződéseknek különlegességei lennének azon más biztosítási típusokhoz képest, amelyek esetében hagyományosan alkalmazzák a nemi hovatartozás szerinti kockázatértékelést. A Bíróság elé terjesztett információk szerint tehát nincsen alapja annak, hogy a második kérdésre az elsőtől eltérő válasz szülessen. A belga Cour constitutionelle második kérdésére tehát szintén igennel kell válaszolni.

63 – Ld. erre vonatkozóan különösen a jelen indítvány 61.-68. pontját.

## VI – Végkövetkeztetések

87. A fenti megfontolások alapján azt javaslom, hogy a Bíróság a belga Cour constitutionelle előzetes döntéshozatal iránti kérelmére a következőképpen válaszoljon:

1) A 2004/113/EK irányelv 5. cikkének (2) bekezdése érvénytelen.

2) Az érvénytelenné nyilvánított rendelkezés joghatásai a Bíróság által a jelen ügyben meghozott ítélet kihirdetésétől számított három éves időszak lejártáig fennmaradnak. Ez nem alkalmazandó azokkal szemben, akik az alkalmazandó belső jog alapján a Bíróság által a jelen ügyben hozott ítélet kihirdetésének napja előtt keresetet indítottak, vagy igényüket ezzel egyenértékű módon érvényesítették.